

Interneti-allikad teemavärava kaudu

Katrin Ordlik (RiTo 6), Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiinfo keskuse õigusinfo töörühma juht

Kristina Pihlau (RiTo 1), Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiinfo keskuse juhtiv spetsialist

Meeli Kõlli (RiTo 6), Eesti Rahvusraamatukogu parlamendiinfo keskuse infospetsialist

Rahvusraamatukogu teemavärv (<http://w3.nlib.ee/lingid>) on süstematiseeritud ja märksõnastatud otsisüsteem, mille kaudu saab leida humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonda kuuluvaid Interneti-lehekülgi, andmebaase (nii tasulisi kui ka tasuta), mitmesuguseid elektroonilisi tekste ja ajakirju, raamatukogusid ja nende katalooge.

Info, kodulehekülgede ja andmebaaside plahvatuslik kasv Internetis on viimasel ajal raskendanud vajaliku teabe kättesaamist. Maailmas on mitmeid väga häid otsisüsteeme (*Google, AltaVista* jt), kuid nende kaudu adekvaatse info saamine on seotud raskustega, sest enamasti kuvatakse tulemiks sadu, kui mitte tuhandeid veebilehti. Rahvusraamatukogu on aastate jooksul lugejateeninduse hõlbustamiseks ja vajaliku info kiireks leidmiseks kogunud kodulehekülgede, tasuta andmebaaside ja ajakirjade aadresse. Esialgu kasutati neid päringute lahendamisel, hiljem jagati veebilehtede nimekirju lugejatele paberil. Aja jooksul kasvas loetelu aga liiga pikaks ja aadresside usaldusväarsuse kontrollimine muutus lausa võimatuks. Seetõttu tekkis idee luua teemavärv, mis pakuks lugejaile süstematiseeritud ja adekvaatset infot neile vajaliku teema kohta ning lahendaks samas aadresside usaldusväarsuse probleemi.

Rahvusraamatukogu teemavärava projekti alustati 2001. aasta aprillis. Eesmärk oli muuta kogutud Interneti-viitade kättesaamine võimalikult kasutajasõbralikuks. Projekti algetapp hõlmas info kogumise meetodika väljatöötamist, esialgsete andmete kogumist ja kontrollimist, andmebaasile vajaliku tarkvara otsimist, katsetamist, andmete sisestamist ning teemavärava kasutajaliidese (*interface*) kavandamist. Projekti lõppetapi moodustas kogutud info bibliografeerimine, salvestamine, märksõnastamine, andmebaasi loomine ja rahvusraamatukogu koduleheküljel otsisüsteemiga kättesaadavaks tegemine. Kohe algusest peale oli kavas teemavärava sidumine nii projektiga ERIK@ (Eesti Ressursid Internetis: Kataloogimine ja Arhiveerimine, teostaja Rahvusraamatukogu) kui ka Eesti Virtuaalraamatukoguga (mitmete institutsioonide ühisprojekt). Sellest tulenevalt kasutati andmebaasi struktuuri loomisel metaandmete skeemi Dublin Core. Projekti koordineerimiseks loodi töörühm, kuhu kuulusid kõikide teenindavate osakondade esindajad, kes hakkasid andmebaasi andmeid sisestama oma valdkonnast lähtuvalt. Projekt lõpetati ametlikult 2002. aasta kevadel, andmete sisestamine jätkub töötajate põhitöö osana.

Valikuprintsiibi väljatöötamisel lähtuti eelkõige oma raamatukogu profiilist, seega on põhirõhk neil teemadel, mis on prioriteetsed Rahvusraamatukogus. Seetõttu ei leia teemaväravast näiteks tehnikaalaseid veebiaadresse. Et teised eespool nimetatud projektid on Eesti-kesksed, on teemaväravas rohkem tähelepanu pööratud välismaistele linkidele,

kuigi leiab ka Eesti veebiaadresse. Peale selle on kavas sisestada info Eesti võrguväljaannete (nii ajalehed, ajakirjad, jätkväljaanded ja andmebaasid kui ka monograafiad) kohta. Praegu on võrguväljaanded alfabeetiliste ja temaatiliste nimestikena esindatud Rahvusraamatukogu koduleheküljel (<http://www.nlib.ee/rteavik/vvanded.html>). Väljaannete ühendamine (linkimine) täistekstidega lükkub kaugemasse tulevikku, töö seisab vahendite puudumise ja eelkõige seadusandluse taga. Teemaväravat kasutades on vaja silmas pidada, et veebilehtede ja muude allikate valikul on lähtutud nende õigsusest, järjepidevusest, neis sisalduva info adekvaatsusest ja sisutihedusest. Valikul on eelistatud ülikoolide ja teadusasutuste ametlikke lehekülgi ning lehekülgi, mille loojaiks või haldajaiks on vastavat temaatikat valdavad inimesed. Seega, kui sisestada üks ja sama otsisõna teemaväravas ja näiteks *Google*'is, mis korjab oma andmebaasi teatud ajavahemiku järel veebiaadresse valikuta, võib tulemuse massi suhe erineda sadades, isegi tuhandetes *Google*'i kasuks. Samas võib teemavärava kasutaja olla kindel, et sealt saadud aadressid toimivad ja vastavad konkreetsele päringule, suurte otsisüsteemide puhul see nii ei pruugi olla.

Projekti alguses oli erinevais lugemissaalides lugejateeninduse ja päringute lahendamiseks kogutud ligikaudu 300 Interneti-aadressi. Käesoleva aasta oktoobri seisuga on aadresse ligikaudu 2000 ning teemaväravast on nüüdseks kujunenud süstematiseeritud ja märksõnastatud otsisüsteem, mille kaudu saab leida humanitaar- ja sotsiaalteaduste valdkonda kajastavaid Interneti-lehekülgi, andmebaase (nii tasulisi kui tasuta), mitmesuguseid elektroonilisi tekste ja ajakirju, paljusid raamatukogusid ja nende katalooge. Teemaväravat täiendatakse pidevalt. Olemasolevate aadresside õigsust kontrollib automaatika üks kord kuus. Veebilehed on jagatud teemade kaupa kategooriatesse, teemast lähtuvalt võib ühte aadressi leida mitme kategooria alt. Eespool märkisime, et teemaväravasse on sisestatud andmeid ka tasuliste, Rahvusraamatukogu poolt ostetud sidusandmebaaside kohta. Et kasutajat mitte eksitada, on nende tutvustuses vastav märge: kasutamine ainult Rahvusraamatukogu lugejaarvutites.

Otsingu tegemiseks on mitmeid võimalusi: kategooriates ja alamkategooriates liikumine kuni vajaliku viidani või vajaliku otsisõna sisestamine otsiaknasse. Otsisõna saab sisestada nii teemavärava esilehel kui ka alamkategooriate sees, sel juhul on vaja määrata, kas soovitakse otsida kogu andmebaasi ulatuses või ainult selles kategoorias. Otsingul on võimalik kasutada loogikaoperaatoreid (*boolean operators*) ning siduda omavahel infot eri väljadelt. Sellise otsingu tegemiseks vajalikke teadmisi annab abifail.

Nagu eespool mainitud, sisaldab teemavärav teavet erinevate Interneti-allikate kohta humanitaar- ja sotsiaalalalt. Suuremate kogudega (üle 100 lingi) on praegu esindatud ajalugu, filosoofia, keele- ja kirjandusteadus, poliitika, majandus, õigus, psühholoogia, religioon ja rahvusvahelised organisatsioonid. Kolme kategooria – majanduse, poliitika ja õiguse – sisust anname ülevaate allpool.

Majandus

Majandusalane temaatika avaneb 20 kategooria kaudu: ajakirjad, ettevõtted, instituudid ja keskused, kaubandus, maailmamajandus, majandusajalugu, majandusnäitajad, majandussüsteemid, majandusteadlased, makroökonomika, turundus ja reklaam,

mikroökonomika, pangandus, põllumajandus, raamatukogud, raamatupidamine, rahandus, teadmestu, töö ökonomika ja ökonomeetria.

Teadmestu kategooria sisaldab suuremate majandusalaste Interneti-portaalide aadresse. Akadeemilised Interneti-portaalid pakuvad enamasti veebilehtede kogumikke ning majandusalaseid toimetisi, nii elektroonilisi kui ka anoteeritud paberil ilmuvaid toimetisi. Enim soovitatud akadeemiline tasuta majandusalaste linkide kogu Internetis on soomlase Lauri Saarineni koostatud WebEc, mille lingid on anoteeritud ja nii temaatiliselt kui ka vormiliselt hästi süstematiseeritud. Elektrooniliselt ilmunud toimetisi (sh uuringuid, aruandeid) aitavad leida andmebaasid WoPEc ning RepEc, info trükitud infokandjate kohta sisaldub andmebaasis BibEc.

Suuremaid majandusalaseid bibliograafilisi andmebaase IDEAS sisaldab toimetisi, ajakirjade artikleid, majandusteadlaste ja nende tööde registrit ning institutsioonide aadresse maade kaupa. IDEAS kasutab samuti RepEci andmebaasi bibliograafilisi andmeid. Toimetised andmebaasis on jaotatud nii autorite, teadusasutuste kui ka valdkondade järgi. Ligi pooled neist on saadaval täistekstina. IDEAS pakub teenusena ka sobiva temaatikaga uute toimetiste saatmist kliendi e-postile.

Kõik eelnimetatud baasid on omavahel tihedalt seotud, teevad koostööd ja viitavad üksteisele ka oma Interneti-lehekülgedel. Portaalid *Inomics* ja *Resources for Economists on the Internet* (RFE) on peale muude allikate keskendunud ka teadlaste omavahelisele suhtlusele – infole konverentside kohta, tööpakkumistele ja uudistegruppidele. Eraldi on teadmestu all välja toodud lingikogud. Enamasti on need valitud teadusasutuste poolt ja põhjalikult anoteeritud ning sisaldavad otsisüsteemi. Teadmestu kategooria sisaldab veel viiteid majandusalastele seletavatele sõnastikele Internetis, sidusandmebaase (alamkategooria andmebaasid), mis on kättesaadavad Rahvusraamatukogus andmebaasisüsteemide EBSCO ja *FirstSearch* kaudu, ning Internetis tasuta leiduvaid andmebaase, näiteks riikide kohta taustinfot ning statistikat pakuvad *International Data Base* (IDB) ja *CIA World Factbook 2001*.

Majandusalaste raamatukogude valik (kokku 15 nimetust) hõlmab nii Euroopat kui ka Ameerikat. Eelkõige viivad teemavärvavas näidatud lingid *on-line* kataloogi sisaldavate majandus- ja äriülikoolide raamatukogude veebilehtedele.

Majandusalaseid instituute, uurimiskeskusi ja teadusasutusi on lihtne leida leheküljelt nimega EDIRC (*Economics Departments, Institutes and Research Centers in the World*), kus asutused on jagatud nii maade kui ka uurimisvaldkondade järgi. Andmeid maailma riikide ettevõtete kohta (kontaktandmed, tasuliselt ka üldinfo, teenused ja tooted) pakuvad *Europages* ja Kompass. Ettevõtlusalased veebilehed sisaldavad nii ärikoolide soovitatud Interneti-allikaid kui ka portaale äri alustamiseks praktilisi juhendeid pakkuvate nõuannetega.

Majandusajaloo ja majandussüsteemide kategooriad hõlmavad teoreetilisi materjale. Sealte leiab majandusmõtte ajaloos tähtsat rolli mänginud teadlaste tekste (nt *Archive for the*

History of Economic Thought), samuti erialaseid portaale õppematerjalide, uuringute ja konverentsiinfoga ning kommunikatsioonivõimalusi (nt EH.Net – *Economic History Services*).

Rahanduse kategooria hõlmab euroinfot, aktsiakursse, börsinfot, teoreetilisi materjale raha ajaloo ja süsteemide kohta, riikide eelarveid, maksukorraldust ning rahandusasutuste (keskpankade ja rahvusvaheliste rahandusorganisatsioonide) Interneti-aadresse.

Majandus- ja rahandusministeeriumide ning keskpankade Interneti-leheküljed (maailmamajanduse ja riigirahanduse alamkategoorias riigid) on heaks allikaks riikide majandusülevaadete, statistika, seadusandluse, riigieelarve ja riikliku poliitika kohta. Maailmamajanduse all asuvad eri majandusregionide kohta infot pakkuvad veebilehed.

Poliitika

Poliitikaalne info on jaotatud järgmistesse kategooriatesse: ajakirjad, ideed ja teooriad, isikud, parlamendid, poliitilised parteid, politoloogia, rahvusvahelised suhted, riigid, teadmest, uurimiskeskused ja valitsused.

Poliitikaalased üldised lingikogud asuvad teadmest kategooria all. Leheküljele *Political Resources on the Net* on kogutud maailma riikide valitsuste, parteide, organisatsioonide ja meedia leheküljed. Ulatuslik lingikollektsioon *Richard Kimber's Political Science Resources* sisaldab 3200 linki ja hõlmab piirkondlikke uuringuid, konstitutsioone, valitsuste, valimiste, parteide ja nende platvormide ning poliitiliste teooriate lehekülgi. Politoloogiaalaseid toimetisi ja teaduslikke töid aitab leida *Working-Paper Sites of Political Science*. Teistsugust materjali pakub näiteks *Political Library*, mis sisaldab toimetiste ja uuringute andmebaasi ja ka viiteid raamatutele, üritustele, *Think Tank* idele ehk mõttekeskustele ja töökohtadele. Mõttekeskuste mõiste alla kuuluvate uurimiskeskuste, teadusasutuste, instituutide ja fondide aadressid on näidatud uurimiskeskuste kategooria all. Poliitikateadlaste koduleheküljed tutvustavad teadlaste biograafiaid ning ilmunud ja ilmumisel olevaid teadustöid.

Governments on the WWW on andmebaas maailma riikide valitsusasutuste kodulehekülgedest – siit on lihtsalt leitavad 220 riigi parlamendid, parteid, ministeeriumid, kabinetid, rahvuslikud ringhäälingud, kohtud, nõukogud jm asutused.

Parlamentide kodulehekülgedelt võib leida ingliskeelset infot koosseisu, komiteede ja komisjonide töö ning valimiste kohta, samuti protseduuride reegleid, hoonete tutvustusi jms. Aruanded, dokumendid, toimetised, raportid ja seadusandlus on enamasti saadaval riigikeeles.

Leheküljed *World Political Leaders 1945–2002* ja *European Governments 1990–2002* vahendavad andmebaasi ZPC (*Zárate's Political Collections*), mis sisaldab maailma poliitiliste liidrite kronoloogilist kogu, ära on toodud riigijuhtide, parteiliidrite ja ministrite nimed, valitsemisajad ja ka fotod. Seega saab andmebaasist teavet riikide valitsemiskorra kohta viimase 60 aasta jooksul. Eraldi on ZPC-l ka naisliidrite andmebaas *Women World*

Leaders. Maailma riikides võimul olevate valitsuste koosseisud saab CIA andmebaasist *Chiefs of State and Cabinet Members of Foreign Governments.*

Electionworld.org annab ülevaate nii eelolevatest kui juba toimunud (1995–2003) presidendi- ja parlamendivalimistest maailma riikides, sisaldab valimiste kalendrit, valimistulemusi, riikide parteide nimekirja, uudiseid, valimisi läbiviivate institutsioonide aadresse.

Õigus

Õiguse all on 2002. aasta oktoobri seisuga 369 süstematiseeritud ja märksõnastatud viidet. Õigusalast materjali on võimalik otsida nii riikide kui ka põhiliste õigusharude kaupa, lehitseda viiteid erinevatele õigusajakirjadele ning kasutada sõnaraamatuid ja teatmestut.

Õigusharude kategooria all olevad lingid annavad võimaluse otsida õigusakte, tutvuda teemakohaste bibliograafianimestikega, konverentside materjalidega või dokumentide ja rahvusvaheliste lepingute tekstidega, sealt leiab ka uudiseid ja viiteid vastava valdkonna ajakirjadele. Näiteks õigusajaloo alt võib leida huvitava veebilehe, mis sisaldab Rooma õiguse olulisi tekste ladina keeles (osaliselt ingliskeelsete kommentaaridega). Haldusõiguse alt saab viiteid riikide avalike teenistuse seadustele. Keskkonnaõiguse juurest on võimalik leida kõigi rahvusvaheliste keskkonnaalaste lepingute täistekste. Kriminaalõiguse kategooria kergendab riikide kriminaalseadustike otsingut, viitab Interpoli koduleheküljele, kriminaalstatistikale ning Rahvusvahelise Kriminaalkohtu koduleheküljele. Rahvusvahelise eraõiguse kategooria juures saab tutvuda UNIDROIT-i konventsioonidega, UNCITRAL-i dokumentidega, Euroopa Lepinguõiguse Komisjoni (nn Lando komisjoni) materjalidega jpm. Ka rahvusvahelise õiguse link on põhjalik ja viitab paljudele täistekstidele.

Teemavärvast leiab ka õiguslaste õpikute viiteid, mida tuleb otsida vastava õigusharu alt. Võrguväljaandena on olemas õigusentsüklopeedia, tööõiguse õpik, asjaõiguse õpik, haldusõiguse õpik jt.

Omaette kategooria moodustavad riigid. Selle viida alt leiab tähestikulise riikide nimestiku, kust omakorda on võimalik leida infot vastava maa õigusaktide, õigussüsteemi, õiguslaste võrgulehekülgede jpm kohta. Kogutud on andmed ka Eesti kohta.

Kategooria seadused viitab riikide õigusaktide andmebaasidele, kust on võimalik leida seaduste täistekste ja kohtulahendeid. Enamik on originaalkeeles, kuid on ka viiteid ingliskeelsetele tõlgetele. Esindatud on isegi sellised eksootilised riigid nagu Malta ja Lõuna-Aafrika Vabariik.

Teemavärava kaudu on võimalik kasutada õigusajakirju. Põhiliselt on viidatud Interneti-ajakirjadele ja paberile trükitud ajakirjade võrguversioonidele. Praegu viidatakse 34 ajakirjale, kuid tulevikus nimestik kindlasti täieneb.

Teatmestu juhatab õiguslaste linkide kataloogide ja otsingumootoriteni ning sõnastikud aitavad leida nii õiguslaste mõistete seletusi (õigusterminite seletussõnastikke) kui ka tõlkesõnastikke. Peamiselt on esindatud inglise, prantsuse ja saksa keel.

Adekvaatse hinnangu teenusele oskab anda ainult teenuse kasutaja. Seetõttu on teemavärava tegijad tänulikud igasuguse tagasiside eest. Teie soovitusel ja kommentaarid arutatakse läbi ning võetakse arvesse teemavärava arendamisel.